

*Espadat de la Vellira* (foto, en Torras, 84) en el camí del Coll de Jou.

PRON.: *lə balira*, oït a Canals i a Das (1925, 1934: exc. 59, 222, Ll i 88).

MENC. ANT. 989: «--- in alveo *Valira*» (SerraV., *Pinós Mtpl.* III, 95); 1058: «--- in *Valira*» com afr. de *Venzilles* (SerraV. ib. III, 104). En un doc. de 1064 (id. ib) en context molt igual, es parla només dels «riu d'Estoll», que deu ser el mateix; 1069: *Valira* (Alart, *Cart. Rouss.* 73); S. XII (abans de 1180): «in com. *Cerritaniense*, in villa *Anavastre* --- afr. --- in flumine *Valerie*, --- alia petia de terra ad ipsas Salanchas, affr. I in flumine *Valerie*, II in Rigat ---» (*Cart. Tavèrnoles*, 129.23, 25).

III. *Valiri*, riu, entre la Ribagorçana i el Flamicell, te. de *Malpàs*, baixa cap a *Avellanos*, a desembocar al *Bosia*, afl. dr. del Flamicell (*IGC*), oït *baliri*, a les enqs. d'Avellanos i de Manyanet (1957, XIX, 171-3, i 169-171). En aquest hi ha el canvi de *-a* en *-i*, que afecta els noms en *-e(i)ra* o en *-i(e)ira* i anàlegs, per un fenomen d'harmonia vocàlica del basco-català, de les més altes valls de Pall.-Rbg., fenomen definit i exemplificat abundantment, en *E.T.C.* I, 137 (més: *Estrenyiri*, te. Escaló; *Cabanamadirri*, te. Llessui).

IV. Riu afl. dr. N. Ribagorçana, al qual desaigua entre Vilaller i el Pont de Suert, te. Montanui, riu que més amunt es bifurca en dos brancs: dr.: Vall de *Senyiu*, esq.: Vall de *Castanesa*, provinent dels faldars superiors de *les Maleides*. S'usa també com a nom de les partides de pasturatges de la part alta dels dos brancs. El nom popular oït en els llocs, oscil·la entre *baljèra* (de *Senyiu* per amunt) i *balira*, oït cap a *Castanesa*; oscil·lació que ja s'observa en les mencions ant., d'aquest i del *-V.* deguda a la fon. de transició cap al benasquès i alt aragonès, i que no fa sinó confirmar la forma *-ÈRIA* de l'ètimon, amb el seu tractament *-(i)e(i)ra* del pre-català, també presuposada pel *-III.*

MENCIONS ANT. En falsificació atribuïda a l'a. 747 (data err., però toponímia genuïna): «estiva de *Baliera*» relatiu a la vall de *Castanesa*, Abadal (*P. i R.* 64). 894: «*flumen Balera* ---» (Abadal, III, *P. i R.* n° 332); 947: «altercatio inter homines de *Benasco* et de Valle *Singici* --- per ipsam stivam de *Balira*» (Fita, *Bol.R.A.H.* IV, 224); 1036, en un doc. de l'alta Rbg.: «afr. --- de alia, in *Valeria*» (*Li. Fe. Ma.* I, 74); 1044: «valle *Segnici* --- portellum de *Valerio*» (*Li. Fe. Ma.* I, 118.9, rectificat en *Valeria*, en la fe d'err.); 1045: *Valeria* (*Li. Fe. Ma.*, I, 117); 1136: «in *Ualeira* et in valle *Singicitana*» (SerranoS., *NHRBga.* 278). 1ª 1/2 S. XII: *Baliram* (amb variant *Valira*) (SerranoS., p. 228).

V. Afl. dr. de la N. Ribagorçana, uns 15 k. aigües

avall del *-IV.*, provinent de la vall de *Cornudella*, i de la *Serra de Sis* (que parteix amb l'*Isàvena*), i desaigua a *Sobrecastell*, te. Areny: allí en diuen *bar-ranc de Sobrecastell*, però és riuet llarg i abundós; també aquí he oït les var. *balira* i *baljèra*: aquesta més aviat a la banda d'Isclès, i Soperuny, que ja quasi són més de l'*Isàvena*: enqs. del Sas, Isclès i Areny (1957, XVIII, 169-75, 175-8, 187-190).

MENC. ANT. 894: «*Flumen Balera*» (Abadal, *P. i R.*); 900: «prope flumen *Balira* --- flumen *Balira* ---» (id. ib. 336); 910: «*Flumen Valeria*» (id. ib. n° 112); 926: «in valle *Valeria*» (id. ib. n° 136); 927: doc. d'Areny: «in loco q. dic. *Valira* --- de Or. infrontat in *Valira* --- in *Valira* ---» id. ib. 355 (n° 15 137).

ETIM. Com ja va veure Balari, prové de VALÈRIA, no sols el nom del *-I.*, sinó el de tots cinc, amb tractament normal de la È, que davant I en català dóna *i* i en alt aragonès, *ġ*. Coincideix, doncs, amb el NP romà VALERIUS, en forma femenina. Que un nom de riu, de grandària mitjana o petita, vingui d'un NP, és un fet que es repeteix molt en la nostra toponímia: *Francolí*, *Gaià* (GALLIANUS), *Ges*, *Ricardell*, *Orlina* i altres (potser també el *Rigard*). Si ha costat d'admetre-ho en el cas present, és perquè és en femení, pel fet de no ser gaire conegut aquest NP en la forma *Valir-* evolucionada, i en particular —com argüïa R. d'Abadal—, per la repetició mateixa del cas en tants riuets, que donava peu a la sospita d'un antic apel·latiu que significués riu o concepte aquàtic o fluvial, en si.

Replicàvem a això amb una objecció, terminant als ulls de tot lingüista (i de tot aquell que no ignori els grans fets de la nostra lingüística): l'estructura VALÈRIA salta a la vista, com llatina, i no havent-hi cap apel·latiu semblant en llatí o romànic, hauria de ser pre-romà? Essent peculiar a Catalunya, això significaria ibero-basc: on no existeix *V-*; i tota l'estructura s'hi oposa! Certament hi va haver una ciutat VALERIA a Celtibèria, testificada per Plini i Ptolemeu, per 4 inscs. hispanollatines (no gaire antigues), d'on el modern *Valera de Arriba*; però és clar que tant aquest nom com els *Valerianum* que Holder recull en territori francès, són simplement naturals aplicacions del NP llatí.

Com que l'escrúpol d'Abadal era, però, ben raonable, semblava haver-hi una antinòmia d'inversemblances o impossibilitat. La solució la vaig indicar, en *E.T.C.* II, 84-86. *Valerius*, fou molt representat en el santoral cristià: el Sant nat a l'Àfrica, se celebra el 16-xi; bisbe de Soissons, màrtir de Diocleciana, 14 de juny; ermità i confessor, prop d'Astorga, a la fi del S. VI, festa el 5 de febrer; i en primer lloc, Sant *Valeri* (cast. *Valero*, fr. *Valier*), el famós bisbe de Saragossa, que visqué a finals del S. III i primers del IV (festa el 28 de gener). Batejar els infants amb aquest nom